

23.81x25.77	1	עמוד 10	ספרים - הארץ	15/07/2016	54213375-0
מאגנט הוצאת ספרי - 25910					

החלום של השכן של פרויד

מה מגלים מלאכים ושדים בחלום? יותר ממאה שנה אחרי שנכתב מופיע בעברית מחקרו הגדול של ד"ר אלכסנדר קריסטיאנפולר על הלא-מודע של החלומות שלהם

אוטגאוה קוניושי, "שלד", 1845. מידע חיוני בשינה

חלומות ופשריהם בספרות חז"ל
אלכסנדר קריסטיאנפולר. תרגום מגרמנית: חנן בירנצוויג. הוצאת מאגנס, 196 עמודים, 84 שקלים

חיים וייס

מוך לסיימה של המאה ה-19 שקד בווינה זיגמונד פרויד על ספרו "פירוש החלום", העתיד להשפיע השפעה מכרעת על השיח הפסיכולוגי, התרבותי והספרותי של המאה ה-20 וככל הנראה אף על זה של המאה ה-21. כעשור מאוחר יותר שקד באותה עיר מלומד יהודי גר-סוף, הרב ד"ר אלכסנדר קריסטיאנפולר שמו, על חיבור אנתולוגי באופיו המוקדש אף הוא לחלומות: "חלומות ופשריהם בספרות חז"ל". קריסטיאנפולר אינו מוזכר בספרו את חיבורו של פרויד ולפיכך אין לדעת אם הכיר אותו וקרא בו. עם זאת, ניתן לשער שבחירתו להקדיש, לראשונה בחקר היהדות, חיבור שלם לחלום ופשרו, קשורה לעניין הגובר בחלום ובמשמעותו התרבותית, המדעית והפסיכולוגית בשיח המחקרי של מפנה המאות. ספרו של קריסטיאנפולר, שני כתב בגרמנית, הושלם ב-1914, אך עקב מלחמת העולם הראשונה ראה אור רק כשמונה שנים מאוחר יותר, ב-1922. זו אנתולוגיה שקדנית ומקיפה של 216 מקורות מספרות חז"ל

(בהגדרה היסטורית רחבה של מונח זה) הנוגעים לחלום, מקורותיו, אופי ני מסירתו ודרכי פרשנותו. כדרכן של אנתולוגיות, הספר מחולק לפריקים נושאים שונים כגון: זימון של חלומות; חלום בלהות; חלום ונבואה; פותר חלומות וסמלי חלום.

ככל אחד מן הנושאים מקבץ המ-חבה, בידענות מעוררת השתאות, את כלל המקורות הקשורים בו, החל בספרות התנאים ועד לקובצי המדרש המאוחרים בימי הביניים. כך, למשל, בדיון על גורמים חיצוניים כמלאכים, שדים או מתים המוסרים לחולם מי-דע חיוני בשעת השינה, מביא המחבר 11 מקורות המתארים מקרים שבהם אב מת מספר לבנו היכן החביא את מעותיו, וכן דיון מורכב בין חולם לד-מות המוגדרת "בעל החלום" בשאלה מדוע טוב לו לאדם שיהיה עם אשה כעורה ולא עם אשה יפה.

מאחר שבמקורו, בנוסחו הגרמני, הספר לא היה מיועד לחוקרים מובה-קים של חוכמת ישראל, בחירתו של המחבר לבנות חיבור נושאי, המאפ-שר לקורא למצוא במהירות ובקלות את מבוקשו, מובנת ומוצדקת. עם זאת, כדרכן של אנתולוגיות, בחירה עריכתית זו מציגה את המקורות ללא הקשרם הטקסטואלי וההיסטורי. במ-קרה הספציפי של חלומות בספרות חז"ל, העריכה הנושאת גם מעמעת ומטשטשת במעט את עובדת קיומו של חיבור שלם ומקיף, בתוך התלמוד הבבלי, המוקדש כולו לתופעת החלום

על ביטוייה השונים. לקראת סופה של מסכת ברכות שבתלמוד הבבלי מופיעים חמישה עמודים המוקדשים אך ורק לחלום, ולפיכך זכו בפי חוקרים שונים לכי-נוי "מסכת החלומות". זה חיבור ייחודי ועצמאי שעריכתו, ככל הנראה, מוקד-מת לעריכת התלמוד הבבלי והוא הוכ-נס בשלמותו לעמודיה האחרונים של מסכת ברכות. מסכת החלומות עוסקת בשלושה נושאים: דיונים תיאורטיים על מקורו של החלום, נרטיבים על מפגשים בין חולמים ופותרים, וכ-סוף מילון ממיין של סמלי חלום ומ-שמעותם. כך היה נהוג בספרי פתרון חלום בעולם העתיק, למשל בחיבור רו של פותר החלומות היווני המפר-רסם ארטימידורוס, בן המאה השנייה לספירה. אף שכל המקורות הנוכריים באותה מסכת חלומות מופיעים בחי-בורו הקדמני של קריסטיאנפולר, הם מפורזים בפרקים שונים והערך המוסף של קריאה רציפה בספר חלומות יהודי משלהי העת העתיקה נמנע מן הקורא.

מעבר לעבודת הליקוט השקדנית של המקורות מספרות חז"ל, עיקר כו-חו של החיבור שלפנינו מצוי במאות הערות השוליים המלומדות המלוות אותו. לצד כל מקור המופיע בארמית ובתרגום לעברית יש הפניות ארוכות המעידות על למדנותו היוצאת מגדר הרגיל של המחבר, כך, למשל, ביחס לקביעה המופיעה במסכת חלומות ול-פיה יש חלומות שמקורם במלאכים ויש חלומות שמקורם בשדים (בבלי

ברכות נ"ה ע"ב) מפנה המחבר לזוהר, לספרות האשורית-בבלית, לאיליאדה של הומרוס, למטאמורפוזות של אוו-דיוס ולספרות הערבית. עוצמתו הלמ-דנית של המחבר מוכיחה במידה רבה את חיבורו האנתולוגי הנודע של לוי גינצבורג "אגדות היהודים", שנכתב בארצות הברית בגרמנית פחות או יותר באותן שנים שבהן כתב קריס-טיאנפולר (הוא אמנם נכתב בגרמנית אך יצא לאור באנגלית, בעיקר בתר-גומה של הנרייטה סאלד). גינצבורג, שביקש ללקט את כל מקורות חז"ל על הספרות המקראית, העמיד בנוסף למ-קורות עצמם מערכת משוכללת ומסו-עפת של הערות לכל מקור ומקור, ובה חשף עשרות אלפי מקורות, יהודיים ושאינם יהודיים, קאנוניים ולא קא-נוניים, המנהלים דיאלוג עם יצירתם של חז"ל.

העמדה האקלקטית לכאורה של שני החיבורים, המביאה מקורות ממרחבים תרבותיים והיסטוריים מג-וונים ומציגה אותם ככני שיח גלויים או סמויים ליצירתם של חז"ל, נשע-נת על מקומה המרכזי של המתודה המחקרית-השוואתית ששלטה בשיח

הפולקלוריסטי של שלהי המאה ה-19 והמחצית הראשונה של המאה ה-20. עמדה זו, שגם לה שורשים רר-מנטיים, מדגישה את העובדה שתר-בות או דת לעולם אינה פועלת בתוך מרחב סגור ומבודד אלא בתוך הק-שר דיאלוגי רחב. בעיני קריסטיאנ-פולר, דווקא האופן הפתוח והחופשי, הא-היסטורי במידה רבה, שבו מוצ-גים המקורות בהערותיו משמר את רעננותו של החיבור, המכיר באופיו הרב-קולי הטבעי והלא נשלט של השיח התרבותי.

למרות עושרו הלמדני העצום, אופיו הצנוע גרם לכך שספרו של קריסטיאנפולר נותר בעיקר מנת חל-קם של מלומדים העוסקים בחקר הח-לום של העת העתיקה בעיקר בהק-שריו היהודיים, ההלניסטיים והנוצ-ריים. מחברו של הספר מוכר גם הוא אך ורק לבודדים העוסקים בחקר חו-כמת ישראל של ראשית המאה ה-20. בדברי המבוא לחיבור מצייר בנו של קריסטיאנפולר, נחום, קווים לד-מותו של אביו: הוא נולד ב-1884 בברודי שבגליציה ותולדות חייו, עד לקטיעתם בשואה, הם אשנב מר-תק לסיפורה של האינטליגנציה היהודית האורתודוקסית המערב-אירופית של ראשית המאה ה-20. לאחר תום לימודיו בגימנסיה בברודי עבר קריסטיאנפולר הצעיר לווינה ולמד במקביל בסמינר לרבנים ובאוניברסיטה של וינה, שבה הוס-מך כדוקטור לפילוסופיה. בלימוד-דיו התקרב לתנועה הצינונית ובשנות ה-20 ייסד את סניף תנועת "המזרחי" בעיר באדן הסמוכה לווינה. עם תום לימודיו שימש ספרן ומרצה בסמי-נר לרבנים של וינה. ב-1938, לאחר האנשלוס של אוסטריה, נסגר הס-מינר וקריסטיאנפולר ורעייתו איטה-אידה נותרו בעיר עד לרציחתם על ידי הנאצים בסתיו 1942.

הספר בתרגומו של חנן בירנצ-וויג משיב אל השיח המחקרי העברי ספר חשוב ויסודי, ומעמיד זכר למ-לומד יהודי לא שגרתו שבחר לעסוק בנושא לא מקובל. החלטתו הראויה והברוכה של הוצאת מאגנס, בשיחוף צאצאי המחבר, להוציא את הספר במהדורה מתורגמת ומפוארת בע-ברית, עושה חסד וצדק הן עם מלו-מד יהודי ייחודי שנשתכח מעט מלב, הן עם ספרו, שגם כיום יש בו תרומה חשובה להכרת עולמם של חז"ל.

Traum und Traumdeutung im Talmud/ Alexander Kristianpoller

ד"ר חיים וייס מלמד במחלקה לספרות עברית באוניברסיטת בן גוריון בנגב. ספרו "זמה שפטר לי זה לא פתר לי זה: קריאה במסכת החלומות" שבתלמוד הבבלי" ראה אור ב-2011